

Työkoulupedagogiikka ammattillisessa koulutuksessa¹

Juha Hämäläinen

Mitä on työkoulupedagogiikka?

Työkoulupedagogiikka on satakunta vuotta sitten syntynyt pedagoginen aatesuunta, jossa korostetaan työn kasvatuksellista merkitystä ja kasvatuksen yhteiskunnallista luonnetta. Perusajatuksena on opiskelu ja kasvamisen työssä, työhön ja työn kautta osana kansalaisuuteen kasvamista. Tämä edellyttää, että koulu avautuu ympäröivälle yhteiskunnalle ja toimii läheisessä yhteydessä työelämään.

Työkouluperiaate ei rajoitu yksistään työelämässä tarvittavien valmiuksien tuottamiseen. Ihmistä ei pelkistetä työkeskeiseen muottiin eikä kasvatusta käsitetä pelkäksi ammattitaidon opettamiseksi. Arvo- kasvatusta, luonteenkasvatusta ja kansalaiskasvatusta ovat kuuluneet työkoulupedagogiikkaan alusta lähtien. Työ nähdään ihmiselämän yhtenä tärkeänä osa-alueena mutta ei koko elämänä.

Työkoulujajattelu syntyi pedagogisena vastauksena teollistuvan ja modernisoituvan yhteiskunnan asettamiin uudenlaisiin koulutusvaati-

---

¹ Itä-Suomen työkoulu 2000 -hankkeen loppuseminaari, Kuopio 2.12.2004.

muksiin. Pedagogiikassa alettiin kiinnittää huomiota koulun mahdollisuuksiin kehittää lapsissa ja nuorissa niitä ominaisuuksia, joita kansalaisuus muuttuvassa yhteiskunnassa edellytti. Työkoululiikkeellä oli eri maissa omat korostuksensa, mutta sen ydin oli sama kaikkialla: koulun saattaminen vastaamaan modernin ajan vaatimuksia. Työkoulun käsite viittasi erityisesti ammattikasvatuksen uudistustarpeeseen.

Työkoulupedagogiikassa korostetaan ammattikasvatusta ja siihen valmistamista julkisen koululaitoksen perustehtävänä. Työkoulun käsitteen luoja saksalaisen Georg Kerschensteinerin mukaan koululla on kolme perustehtävää, joihin sisältyy samalla – kuten hän sanoo – ”kasvatuksen koko tarkoitus”². Nämä ovat:

- 1 ammattikasvatus tai ainakin sen valmistaminen
- 2 ammattikasvatuksen yhteiskuntaeettisten perusteiden vahvistaminen
- 3 työyhteisöjen eettisyyden edistäminen

Viimeksi mainittu – eettisyyden edistäminen työyhteisöissä – perustuu siihen, että ihmiset, jotka työyhteistöissä toimivat, käsittävät työnsä osaksi kansalaisuuttaan. Tällöin työ määrittyy jokaisen ihmisen yleiseksi kutsumukseksi yhteiskunnan jäsenenä.

Näin siis työkouluperiaate tarkoittaa ammattikasvatuksen asettamista koululaitoksen ja kaiken koulukasvatuksen ydintehtäväksi. Kyse ei kuitenkaan ole vain ammattitaidon opettamisesta ja työelämässä tarvittavien taidollisten valmiuksien kehittämisestä vaan laajassa mielessä sellaisesta kansalaiskasvatuksesta, jossa lapsia ja nuoria opastetaan ymmärtämään työn yhteiskunnallista merkitystä ja näkemään ammatillinen toiminta mahdollisuudeksi toteuttaa yleistä kutsumustaan yhteiskunnan jäsenenä.

Ajatus työssä ja työn kautta tapahtuvasta opiskelusta liittyy pedagogiikassa läheisesti tekemällä oppimisen periaatteeseen. Nykypäivänä

---

² Kerschensteiner, G. 1938. Työkoulun käsite. Suomentanut Lauri Pelkonen. Porvoo: WSOY.

ammattillisen koulutuksen erityisenä haasteena ovat nuoret, jotka peruskoulun jälkeen eivät hakeudu koulutukseen tai joilla on vaikeuksia saattaa opinnot päätökseen. Käytännönläheisyyden ja tekemällä oppimisen periaatteet soveltuvat erityisen hyvin näiden nuorten ammattikasvatukseen, koska heillä on usein vaikeuksia ns. teoriaopinnoissa. Itä-Suomen työkoulu 2000 -hankkeessa nuorten koulutusuran tukemiseksi sovellettiin monipuolisesti toiminnallisuutta, yhteisöllisyyttä ja elämyksellisyyttä toteuttavia pedagogisia työtapoja.

Vaikka Itä-Suomen työkoulu 2000 -hankkeessa työkoulujattelua on toteutettu erityisesti ammatillisen erityisopetuksen haasteiden näkökulmasta, työkoulupedagogiikka ei tule käsittää ensisijaisesti erityisopetuksen pedagogiikaksi. Pedagogisena traditiona työkouluperiaate on yleispedagoginen ja koskee yleisesti kaikkea koulu- ja ammattikasvatusta. Itä-Suomen työkoulu 2000 -hankkeessa saadut kokemukset kuitenkin osoittavat, että työkouluperiaate tarjoaa vahvan teoreettisen pohjan myös ammatillisen erityisopetuksen kehittämiseen.

Työkoulupedagogiikka on siis pedagoginen aatesuunta, joka syntyi pyrkimyksestä saattaa koulukasvatus vastaamaan teollistuvan yhteiskunnan kasvatuksellisia vaatimuksia. Se on luonteeltaan reformipedagoginen eli se tähtää koulun pedagogisten toimintarakenteiden ja pedagogisen toimintakulttuurin uudistamiseen. Aatesuunta on sikäli ajaton, että se tarjoaa näkökulman, jonka pohjalta on mahdollista tehdä pedagogista kehittämis- ja uudistustyötä kaikkina aikakausina.

Ammatillinen koulutus ja yhteiskuntapolitiikan linjat Suomessa 2000-luvulla

Nopea yhteiskunnallinen muutos asettaa ammatilliselle koulutukselle uusia haasteita. Työmarkkinoiden rakenteet ja työelämän ammattitaitovaatimukset muuttuvat nopeasti. Koulutuksella on yhteiskun-

taelämässä ja yhteiskunnan kehityksessä yhä keskeisempi strateginen merkitys. Koulutuksen yhteiskuntapoliittinen painoarvo kasvaa sitä mukaa kuin yhteiskunta muuttuu korkean ammattitaidon tietoyhteiskunnaksi.

Työkouluperiaatteen yhteiskuntapoliittisten kytkentöjen tunnistaminen luo osaltaan pohjaa sen vakiinnuttamiselle ammatillisen koulutuksen järjestelmässä. Yhteiskuntapoliitikalle – käsitteenä ja toimintakokonaisuutena – on tunnusomaista fragmentaarisuus: se jakautuu moniin toisiinsa liittyviin ja toisiaan täydentäviin lohkoihin. Tämä on ymmärrettävää, koska yhteiskunnan kokonaiskehitys koostuu suuresta määrästä erilaisia sekä rinnakkaisia ja eritasoisia toimintoja ja prosesseja. Lisäksi, vaikka on perusteltua yrittää hahmottaa yhteiskunnan kehityksen kokonaisuutta, näyttää sitä, että kokonaiskehityksen hahmottaminen on mahdollista vain osarationaliteettien kautta. Ammatillisen koulutuksen haasteita ja yhteiskunnallista tehtävää on perusteltua tarkastella yhteiskuntapoliittikan eri ulottuvuuksien – talous-, kulttuuri-, sosiaali-, koulutus-, alue-, nuorisopolitiikan – näkökulmasta.

Itä-Suomen työkoulu 2000 -hankkeessa on noussut esiin eräitä yhteiskuntapoliittisia kysymyksiä, joihin ammatillisen koulutuksen kehittämisvisiot ja -haasteet liittyvät. Tällaisia ovat esimerkiksi:

Koulutetaanko koko ikäluokka?

Pidetäänkö koko Suomi asuttuna?

Miten nuorten yhteiskunnallinen osallisuus turvataan?

Ensimmäinen kysymys on koulutus-, toinen alue- ja kolmas nuorisopolitiittinen. Kyse on paitsi yhteiskuntapoliittisista myös ammatillisen koulutuksen, nuorisopolitiikan ja nuorisokasvatuksen ohjelmallisista linjauksista:

1. *Koulutuspolitiikan* alueella keskeiseksi kysymykseksi näyttää nousevan se, pidetäänkö tulevaisuudessa kiinni koko ikäluokan kouluttamisen periaatteesta. Jos tavoitteena on, että kaikki suorittavat ammatillisen tutkinnon, on välttämätöntä, että ammatil-

lisen koulutuksen pedagogisia rakenteita ja käytäntöjä kehitetään vastaamaan nuorten mitä erilaisimpia elämäntilanteita ja tarpeita. Tämä vaatii sen huomioon ottamista, että nuorilla on enenevästi erilaisia elämänhallinnan vaikeuksia, jotka estävät täysipainoisen opiskelun. Ammatillisiin oppilaitoksiin tulisi luoda pedagogisia tukirakenteita, joilla elämänhallinnan riittämättömyydestä aiheutuvia opiskelun esteitä poistetaan.

2. *Aluepoliittisena* kysymyksenä on, halutaanko pitää koko Suomi asuttuna. Tämä presidentti Kekkonen 1950-luvulla esittämä visio on synnyttänyt maakunnallisia keskuksia kattavasti koko maahan. Se on ohjannut menneinä vuosikymmeninä erityisesti elinkeinopoliittista mutta myös esimerkiksi koulutuspoliittista linjanvetoa. Nämä – elinkeino- ja koulutuspolitiikka – liittyvät aluekehittämisessä läheisesti toisiinsa. Koko Suomen asuttuna pitäminen vaatii aktiivista aluepolitiikkaa, jossa huolehditaan työpaikkojen ja koulutetun työvoiman riittävydestä myös Salpausselän pohjoispuolella. Monia aloja uhkaa lähivuosina työvoimapula. Tarvitaan ammatillisen koulutuksen ja elinkeinoelämän yhteistyötä sen turvaamiseksi, että Salpausselän pohjoispuolellakin on realistisia mahdollisuuksia työhön ja hyvinvointiin. Tältä osin ammatillinen koulutus linkittyy vahvasti työ- ja hyvinvointipolitiikkaan.
3. *Nuorisopolitiikan* näkökulmassa korostuu kysymys nuorten osallisuudesta ja kansalaisuuteen kasvamisesta. Kyse on viime kädessä demokratian rakenteiden turvaamisesta: toimiva demokratia tarvitsee valveutuneita kansalaisia, jotka kykenevät valvomaan etujaan ja oikeuksiaan, osallistumaan yhteiskunnallisesti ja kantamaan vastuuta yhteisistä asioista. Ammatillisen koulutuksen tulisi osaltaan pystyä edistämään nuorisossa niiden valmiuksien kehittymistä. Tältä osin ammatillinen koulutus – parhaimmillaan – toteuttaa osaltaan kansalaiskasvatusta, ylläpi-

tää kansalaismoraalia ja luo pohjaa kansalaisyhteiskunnan rakentumiselle. Se tehtäväkenttä on paljon laajempi kuin pelkästään ammattitaidon ja muiden työmarkkinoilla tarvittavien ammatillisten valmiuksien tuottaminen.

On tärkeää, että ammatillisen koulutuksen pedagogisessa kehittämisessä otetaan huomioon yleisiä yhteiskuntapoliittisia näkökohtia. Näin ammatillisen koulutuksen yhteiskunnallinen merkitys jäsentyy kaikessa moninaisuudessaan ja pedagoginen kehittämistyö saa yhteiskuntapoliittista sisältöä.

Vaikka Itä-Suomen työkoulu 2000 -hanke on ollut lähtökohdiltaan ja tavoitteiltaan ensisijaisesti pedagoginen, hankkeen edetessä nuorten koulutuksellisen syrjäytymisen ongelmaa on tarkasteltu myös yhteiskuntapoliittisesta perspektiivistä. Tosin alusta alkaen huomiota kiinnitettiin nuorten koulutuksellisen syrjäytymisen kompleksisuuteen nimenomaan yhteiskunnallisena kysymyksenä, jonka ehkäisy ja lievittäminen vaativat sekä pedagogisia että poliittisia toimenpiteitä ja strategioita – edellisten vaikuttaessa ”sisältä päin”, ihmisistä käsin, ja jälkimmäisten kohdistuessa yhteiskunnan ”ulkoiseen” puoleen, rakenteisiin ja instituutioihin.

Työkouluperiaate ei tarkoita vain nuorten saattamista toivotunlaiselle koulutus- ja työuralle. Kyse on nuorten yhteiskunnallista osallisuutta ja toimintakykyä edistävästä kansalaiskasvatuksesta. Yhteiskunnallinen demokratia ei ole vain demokraattisia rakenteita vaan edellyttää myös valveutuneita, osallistuvia, etuaan valvovia kansalaisia.

Sosiaalisen ja poliittisen ajattelun historiassa on hyvin ymmärretty, että yhteiskunnan tulevaisuus riippuu ratkaisevasti siitä, miten kasvatusta yhteiskunnassa on järjestetty. Jo antiikin suuret filosofit kiinnittivät huomiota politiikan ja kasvatuksen yhteenkuuluvuuteen. On perusteltua, että myös ammatillista koulutusta tarkastellaan erityisesti nuorisopoliittisena ja nuorisokasvatuksellisenä kysymyksenä – ja työkoulupedagogiikkaa yhteiskuntapoliittisena kysymyksenä erityisesti nuorisopoliittikan näkökulmasta.

Työkoulupedagogiikan mahdollisuudet vastata ammatillisen koulutuksen haasteisiin

Ammatillisen koulutuksen haasteet nyky-yhteiskunnassa ovat mitattavat ja niihin vastaaminen edes välttävällä tasolla vaatii määrätietoista, systemaattista, ohjelmallista ja jatkuvaa pedagogista kehittämistä. Mitä annettavaa työkoulupedagogiikalla olisi tähän kehittämistyöhön?

Työkoulupedagogiikka tarkoittaa tiettyjä painotuksia ammatillisen koulutuksen suunnittelussa ja toteutuksessa. Periaatteellisella tasolla se merkitsee ainakin seuraavaa:

- työssä ja työn kautta tapahtuvan opiskelun ja koulutuksen periaatteen korostaminen
- opiskelijoiden näkeminen yhteiskunnan jäsenenä, kansalaisina
- kasvatusnäkökulman korostaminen ammatillisen koulutuksen tehtävämäärittelyssä (kansalaiskasvatus, arvokasvatus, luonteenkasvatus, työmoraalin kasvattaminen)
- ammattikasvatuksen käsittäminen yhteiskunnallisen osallisuuden ja kansalaisuuden rakentajana
- aktiivisuuspedagoginen *learning by doing* -oppimisen näkökulman painottaminen
- sosiaalipedagoginen opiskelijoiden yhteiskunnallisen toimintakyvyn ja elämänhallinnan kokonaisvaltainen edistäminen
- reformipedagoginen kokeilevuus ja uudistusmielisyys, vaihtoehtopedagogisten työmuotojen kehittäminen ja soveltaminen
- ajatus työyhteisöjen kehittämisestä kasvattamalla ammattitaitoisia työntekijöitä, jotka tiedostavat työn yhteiskunnallisen merkityksen ja joilla on korkea työmoraali.

Itä-Suomen työkoulu 2000 -hankkeessa kehitettiin 2000-luvulle soveltuvaa työkoulumallia erityisesti nuorten koulutuksellisen syrjäytymisen ehkäisyn näkökulmasta. Hankkeen lähtökohtana oli tietoisuus nuorten koulutuksellisen syrjäytymisen laajuudesta ja vaikeudesta yhteiskunnal-

lisenä kysymyksenä ja yhteiskuntapoliittisena ongelmana. Tilastot ja tutkimukset osoittivat, että lähes viidennes peruskoulun päättäneistä nuorista ei etene koulutusurallaan odotetulla tavalla. Tilastoista saatettiin päätellä, että nuoret joko eivät hakeudu peruskoulun jälkeisiin opintoihin tai keskeyttävät ne suorittamatta tutkintoa.

Hanketta lähdettiin siis kehittämään hankkeena, jolla vastataan koulutuksellisen syrjäytymisen ongelmaan. Jo suunnitteluvaiheessa korostettiin sitä, että nykyisenkaltaisessa koulutusyhteiskunnassa, jossa työelämässä tarvittavat valmiudet saavutetaan suhteellisen pitkäkestoisen koulutuksen avulla, heikosti koulutetuista nuorista tulee väistämättä potentiaalisia pitkäaikaistyöttömiä. Ongelman käsitettiin koskettavan laajasti nuorten kasvua kansalaisuuteen ja yhteiskunnalliseen osallisuuteen, ei vain heidän asemaansa työmarkkinoilla.

Hankkeessa syntyneen työkoulumallin keskeisiä pedagogisia jäsentäjiä ja toiminnallisia elementtejä ovat yksilöllisten oppimispolkujen rakentaminen, opiskelun käytännönläheinen toteutus ja opiskelijan kokonaisvaltainen tukeminen. Mallissa yhdistetään sosiaali- ja erityispedagogista lähestymistapaa. Mallin kantavana perustana on työkouluperiaate ja siihen sisältyvät pedagogiset korostukset. Keskeistä on tarkastella ammatillisia opintoja ja koulutusta kasvatuksellisesta näkökulmasta, ei pelkkänä ammattitaidon opettamisena.

Katsaus työkoulupedagogiikan historiaan osoittaa, että työkouluperiaate sisältää vahvan eettisen painotuksen ja tarkoittaa ennen muuta luonteen- ja kansalaiskasvatusta. Siten työkoulupedagogiikka voi toimia vastavoimana epäterveille pyrkimyksille alistaa ammattikasvatus sokeiden ja inhimillisistä arvoista piittaamattomien markkinavoimien käsikassaraksi – ja ihmiset työmarkkinoiden pelinappuloiksi. Historias-ta kaikuva työkouluvaatteen viesti on selkeä: ammattikasvatus ei ole pelkän taidon opettamista vaan ihmisen kokonaispersoonallisuuden kasvatamista ja hänen yhteiskuntasuhteensa rakentamista.

Samalla tavoin kuin työkoulupedagogiikka syntyi pedagogisena vastauksena teollistumisen ja elämänmuodon modernisoitumisen aiheut-

tamaan yhteiskunnalliseen murrokseen, siitä voidaan etsiä lähtökohtaa nykyiseen murrokseen, jossa on kyse yhteiskunnan jälkiteollistumisesta ja jälkimodernisoitumisesta. Se tarjoaa vahvan teoreettisen viitekehyyksen etsittäessä vastauksia ammattikasvatuksen haasteisiin nykypäivän globalisoituvassa yhteiskunnassa, joka asettaa kansalaisille, kansalaisuudelle ja kansalaiskasvatukselle yhä korkeampia vaatimuksia niin työelämässä kuin sen ulkopuolellakin.

Ammatillisen koulutuksen keskeinen merkitys nuorten osallisuuden edistämässä on tullut vahvasti esille vuonna 2002 käynnistyneessä valtakunnallisessa *Toimenpideohjelmassa nuorten osallisuuden edistämiseksi*. Itä-Suomen työkoulu 2000 -hankkeeseen on sisällynyt jo suunnitteluvaiheesta lähtien paljon samoja elementtejä kuin mainitussa nuorten osallisuuden edistämiseen suuntautuvassa ohjelmassa. Työkoulu-toiminnan jatkokehittelyä on perusteltua kytkeä valtakunnalliseen nuorten osallisuushankkeeseen.